

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

**ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ,
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ, Харків – 2020

4.27.	Цифрові вміння сучасного вчителя (<i>Веприк С.А., Олефіренко Н.В.</i>)	452
4.28.	Науково-дослідницька діяльність учителя як засіб його професійного самовдосконалення (<i>Темченко О.В.</i>)	456
4.29.	Педагогічні умови ефективного використання народознавчого матеріалу в початковій школі (<i>Ліба О.М., Штима М.Ю.</i>)	461
4.30.	Культурологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи (<i>Молнар Т.І.</i>)	466
4.31.	Підготовка майбутнього педагога до професійного розвитку (<i>Багно Ю.М.</i>)	470
4.32.	Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога в контексті Нової української школи (<i>Сергійчук О.М.</i>)	475
4.33.	Підготовка майбутніх учителів до педагогічного спілкування (<i>Фенцик О.М.</i>)	481
4.34.	Формування активної екологічної позиції майбутнього педагога (<i>Пинзенік О.М.</i>)	485
4.35.	Специфіка професійної підготовки студентів до літньої педагогічної діяльності (<i>Коц С.М., Коц В.П.</i>)	492

Розділ 5. Освітні потреби різних категорій дорослого населення

5.1.	Неформальна освіта для людей з особливими потребами (<i>Бойчук Ю.Д., Казачінер О.С.</i>)	497
5.2.	Третій вік: обґрунтованість оптимізму (освітні програми для людей похилого віку) (<i>Войно-Данчишина О.Л.</i>)	502
5.3.	Віртуальний туризм як засіб соціалізації людей поважного віку (<i>Аніщенко А.П., Яріко М.О.</i>)	506
5.4.	Освіта дорослих як ключ до соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та біженців (<i>Боярська-Хоменко А.В.</i>)	511
5.5.	Засоби подолання психологічних криз трудових мігрантів (<i>Коваленко В.В.</i>)	517
5.6.	Психосоціальні аспекти розвитку особистості в період середньої дорослості (досвід учених – Р. Хейвігхерст, Е. Еріксон, Р. Пек) (<i>Ростока М.Л.</i>)	523
5.7.	Development of issues of labor education of preschool children in the world pedagogical thought (<i>Yakovenko V.V.</i>)	527
5.8.	Соціальна компетентність як особистісна характеристика студентської молоді (<i>Козлюк О.А., Косарева О.І.</i>)	532
	Автори	538

5. Вирішення проблем – уміння визначати технічні пристрої, необхідні для реалізації задуму на уроці; підбирати інструментальні програмні засоби для редагування й модифікації текстів, графічних зображень, звукових та відеозаписів; уміння налагоджувати цифрові середовища відповідно до власних потреб.

Таким чином, в епоху цифрових технологій підвищуються вимоги до вчителя і викладача: у педагога виникає нова роль, і суспільство очікує від нього вмінь змінюватися й адаптуватися до сучасних умов, зокрема використовувати цифрові вміння та навички (грамотність в області інформації і даних, в області комунікації і взаємодії, щодо створення цифрового контенту; щодо безпеки та вирішення проблем).

Література

1. Working Group on Education: digital skills for life and work // International Telecommunication Union, Broadband Commission for Sustainable Development, Working Group on Education UNESCO. Eds.: Atchoarena D., Selwyn N., Chakroun B., Miao F., West M., Coligny Ch. Geneva: Broadband Commission for Sustainable Development, 2017. 124 p., illus. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259013>

2. Vuorikari R., Punie Y., Carretero Gomez, S., Van den Brande, G. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union. 2016. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/digcomp-20-digital-competence-framework-citizens-update-phase-1-conceptual-reference-model>

3. Создание потенциала в меняющейся среде ИКТ / Международный союз электросвязи: гр. авт. М. Камачо, С. Хансен, Т. Яневски, Х.М. Халид, С. Кумаран, К. Ориондо. Женева : МСЭ. 2018. 80 с. URL: https://academy.itu.int/sites/default/files/media/file/CAP_BLD-01-2018-PDF-R.pdf.

4.28. Науково-дослідницька діяльність учителя як засіб його професійного самовдосконалення

Темченко О.В.

У світлі ключових положень Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», якими освіта дорослих визначається як складова освіти впродовж життя, науково-дослідницька діяльність та самовдосконалення педагога вбачаються нами як засоби реалізації цих положень.

Здійснення вчителем науково-дослідницької діяльності та його постійне прагнення до самовдосконалення, на нашу думку, є процесами взаємопов'язаними та взаємозалежними.

Справді, під час реалізації завдань науково-дослідницького пошуку педагог відчуває постійну потребу в збагаченні знань, використанні наявних умінь і навичок, розширенні власного світогляду. А постійне самовдосконалення, як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку, своєю чергою, спрямовує його до використання набутих компетенцій у діяльності.

Науково-дослідницька діяльність розглядається в наукових джерелах як поєднання пошуку найбільш ефективної педагогічної системи через дослідницьку роботу, розроблення програми експерименту та її реалізацію, а також й процес удосконалення масової педагогічної практики на основі отриманих результатів експерименту.

Вона є особливим видом діяльності педагога, що вирізняється від дидактичної, виховної, але наближена до наукової за своїм складом, функціями та технологіями виконання. Виконання науково-дослідницьких робіт сприяє загальному розвитку освітніх закладів, забезпечує вищу якість освіти внаслідок використання резервів науки.

Стосовно вчителя, то залучення його в пошукову роботу є засобом зростання як власного професіоналізму, так і кваліфікаційного статусу, що впливає на подальшу педагогічну кар'єру.

Науково-дослідницьку діяльність слід розглядати як вищу форму самоосвітньої діяльності педагога. У процесі її здійснення поступово й методично формуються дослідницькі навички, розвиваються компетенції, підвищується пізнавальна активність, самостійність, уміння творчо виконувати завдання тощо.

Сутнісно науково-дослідницька діяльність полягає у створенні та розробленні теоретичних засад і нових технологій, у створенні нового наукового продукту, нового предмета педагогічної діяльності, який може бути науково розробленим і описаним. Така діяльність має методологічну та технологічну спрямованість.

Методологічна складова науково-дослідницької діяльності полягає в самостійному розробленні нових педагогічних ідей, цілей, завдань, форм роботи, методів та принципів організації.

Технологічне розроблення передбачає поглиблення методів наукового дослідження: узагальнення, систематизація, абстрагування, моделювання, інтегрування. Здійснення такої роботи потребує розвивання рефлексії, інтуїції, дослідницького чуття, вміння передбачати.

Державними стандартами базової і повної освіти визначено, що на етапі розвитку економіки набуває значення уміння здобувати інформацію з різних джерел, поповнювати, засвоювати та застосовувати її у своїй творчій діяльності. Пошук, накопичення, перероблення й використання інформації є основою науково-дослідницької діяльності. Проте дослідницька діяльність передбачає проведення дослідниками

самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів та явищ дійсності, пізнають принципи та закономірності навколишнього світу.

Відтак, науково-дослідницька діяльність дає можливість закріплювати й узагальнювати наявні знання; формує навички планування власної діяльності; привчає до використання наукових методів пізнання світу, безперервно поглиблюючи пізнавальний інтерес та виховуючи наполегливість у досягненні цілей; розвиває спостережливість – якість особистості, яка дозволяє бачити ціле як сукупність його частин, встановлювати оригінальні процеси відомого явища; розвиває аналітико-синтетичну діяльність мозку та логічне мислення в процесі дослідження, які задіяні під час оцінки об'єктів експерименту, обробки результатів та формулюванні висновків, виділенні головного та зіставленні висновків з існуючими загальновідомими законами та закономірностями; потребує від дослідника кропіткого керування лабораторним устаткуванням, що впливає на розвиток мікромоторики та виховання відповідального ставлення до виконання завдань; виховує самостійність праці, критичність в оцінці її результатів та самокорекції дій учня; активізує творчу діяльність педагога та виховує ініціативність.

Методологічне спрямування науково-дослідницької діяльності в закладі освіти пов'язують із самостійним розроблянням нових педагогічних ідей, цілей, завдань, форм роботи, функцій, методів і принципів, закономірностей організації та проведення освітнього процесу. Це може бути розроблення концепції розвитку школи, моделей закладів освіти, моделей як способів організації життєдіяльності шкільного співтовариства, авторських програм, методик тощо. Розроблення теоретичних положень і технології зобов'язує педагога-дослідника оволодіти методами наукового дослідження: узагальненням, абстрагуванням, ідеалізацією, моделюванням, систематизацією, інтеграцією та іншими [2].

Отже, науково-дослідницька діяльність сприяє: актуалізації, самовдосконаленню, самореалізації і творчому розвитку вчителя; підвищенню його статусу в закладі освіти; професійно-кваліфікаційному зростанню вчителя-дослідника [3].

Педагог стає дослідником, коли ґрунтовно опановує всі ступені педагогічної культури й дослідницької роботи, а саме: розуміння того, що неможливо уникнути помилок і невдач у роботі; усвідомлення необхідності дослідницького підходу до навчання та виховання; професійне самовдосконалення (самоосвіта й самовиховання); оволодіння культурно-педагогічним мисленням, яке містить послідовність і логіку, нестандартність і обґрунтованість будь-якої педагогічної новації [5].

Таким чином, заняття науково-дослідницькою діяльністю потребує від учителя відповідного внутрішнього стану готовності (мотивації),

який передбачає перебудову педагогічного мислення, руйнування стереотипів педагогічної діяльності; здатність до самоорганізації, самоаналізу; здатність відмовитися від стереотипів у діяльності; прагнення до творчих досягнень; здатність до оцінювальних суджень; опанування методологією творчої діяльності; володіння методами педагогічних досліджень; здатність акумулювати досвід творчої діяльності інших педагогів.

В. Загвязінський вважає, що бути педагогом-дослідником – означає вміти знаходити нове в педагогічних явищах, виявляти в них невідомі зв'язки й закономірності. З огляду на це вчитель-дослідник повинен розвивати такі вміння: спостерігати, аналізувати явища, узагальнювати результати спостережень, виділяти найголовніше; за певними ознаками передбачати розвиток явищ у перспективі; поєднувати точний розрахунок із уявою й інтуїцією та багато іншого [1].

Успішність здійснення науково-дослідницької діяльності значною мірою залежить від сформованості й розвитку таких особистісних якостей педагога, як: самостійність, ініціативність, працелюбність, готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість, наполегливість, прагнення до самовдосконалення.

Педагог-дослідник ґрунтовно й системно аналізує проблеми освітнього простору, постійно здійснює пошук нових способів перетворення парадигмального різноманіття педагогічної реальності.

Так, С. Роман у дослідницькій діяльності вчителя розрізняє гностичні та власне дослідницькі вміння. Гностичні, або аналітичні, вміння вчений визначає як уміння вчителя аналізувати, систематизувати, узагальнювати, класифікувати, оцінювати педагогічні явища, які є об'єктом дослідження, виявляти їхні зв'язки та відношення. Власне дослідницькі вміння забезпечують науково-методичну діяльність учителя, яка передбачає: 1) уміння працювати з довідковою й науково-методичною літературою, що потребує оволодіння певними групами методів опрацювання спеціальної літератури (логічна обробка тексту через анотування, складання плану, тез, конспекту прочитаного; творча діяльність у зв'язку з прочитаним); 2) уміння спостерігати й аналізувати свою педагогічну діяльність і роботу колег за попередньо визначеними та науково обґрунтованими критеріями з метою вивчення й узагальнення досвіду їхньою роботи або надання допомоги вчителю-початківцю; 3) уміння вивчати, узагальнювати й поширювати нові методи навчання; 4) уміння висувати гіпотезу, організовувати та проводити нескладний експеримент або запроваджувати пілотні проєкти; 5) уміння представляти досвід своєї роботи в статтях, виступах на науково-практичних конференціях, а також при проведенні майстер-класів тощо. Як один із найважливіших аспектів науково-дослідницької діяльності вчителя С. Роман визначає вивчення із застосуванням різних методів дослідження особистості учня: його потреб, інтересів, мотивів учіння, контексту діяльності, статусу в учнівському колективі;

індивідуальних здібностей, а також динаміки успішності [5].

Такі, на нашу думку, високі вимоги потребують від учителя постійного саморозвитку й самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення вчителя містить у собі:

- поєднання, взаємозв'язок і взаємодоповнення професійного та особистісного зростання, мотивацію безперервного саморозвитку;
- формування сучасного стилю мислення;
- зростання рівня толерантності, прагнення до конструктивізму, співробітництва;
- засвоєння ефективних стратегій самореалізації, життєтворчості;
- напрацювання прийомів компенсації складових діяльності, в яких існують прогалини;
- створення власної системи діяльності;
- розширення ступеня усвідомлення подій на всіх рівнях взаємодії вчителя зі світом (загальнолюдських, професійних, особистісних);
- постійне оновлення та поповнення знань з актуальних проблем фундаментальних наук, навчальних предметів шкільного курсу, психології та педагогіки;
- ознайомлення та використання активних та інтерактивних методів під час проведення тренінгів, практикумів, круглих столів, педагогічних рад;
- освоєння та впровадження в практику діяльності інформаційно-комп'ютерних технологій навчання;
- консультування;
- розвиток психологічної культури вчителя, готовності мобільно й адекватно реагувати на зміни освітньої ситуації, соціально-економічні та культуротворчі процеси в суспільстві;
- підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми;
- вивчення, узагальнення та поширення педагогічного досвіду;
- опанування науки управління якістю освітнього процесу.

Прагнення вчителя до організації педагогічного дослідження, а відтак узагальнення й представлення результатів власної діяльності, слугує вагомим стимулом до професійного самовдосконалення, є важливою складовою розвитку творчого потенціалу вчителя-дослідника.

Таким чином, потреба в здійсненні науково-дослідницької діяльності спонукає вчителя до розвитку емоційно-особистісного апарату (внутрішня потреба в самовдосконаленні, особистісні цінності, емоційно-вольовий механізм, загальні розумові здібності тощо); системи знань, умінь, навичок із самоосвіти, яку засвоює особистість (повнота і глибина сформованості наукових понять, взаємозв'язків між ними, уміння співвідносити наукові поняття з об'єктивною реальністю, розуміння відносності знань і необхідності уточнення їх унаслідок

систематичного пізнання тощо); умінь та навичок грамотно працювати з основними джерелами соціальної інформації, зокрема книгами, бібліографічними системами, автоматизованими інформаційно-пошуковими засобами, радіо, телебаченням, спеціалізованими лекторіями (уміння орієнтуватися у великих обсягах інформації, вибирати головне, фіксувати його тощо); системи організаційно-управлінських умінь і навичок (ставити й виконувати завдання самоосвіти, планувати свою роботу, вміло розподіляючи час на різноманітні обов'язки, створювати сприятливі умови для діяльності, здійснювати самоконтроль, самоаналіз результатів і характеру самодіяльності тощо) [4].

Література

1. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва, 1987. 159 с.
2. Клокар Н. І. Вплив глобалізаційних процесів на зміст і завдання післядипломної педагогічної освіти регіону. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр.* Київ, 2006. С. 17–27.
3. Лазарев В. С., Ставринова Н. Н. Критерии и уровни готовности будущего педагога к исследовательской деятельности. *Педагогика*. 2006. № 2. С. 51–59.
4. Професійне самовдосконалення майбутніх фахівців. URL: https://pidruchniki.com/70118/pedagogika/profesiynne_samovdoskonalenny_a_maybutnih_fahivtsiv (дата звернення: 22.01.2020).
5. Роман С. В. Методична підготовка студентів до реалізації дослідної діяльності вчителя іноземної мови в початковій школі. *Іноземні мови*. 2007. № 3. С. 23–30.

4.29. Педагогічні умови ефективного використання народознавчого матеріалу в початковій школі

Ліба О.М., Штима М.Ю.

У Концепції «Нова українська школа» визначено нові підходи до навчання молодших школярів. Значна увага звертається на формування в здобувачів освіти європейських цінностей та чеснот. Уважаємо, що виховання національно-патріотичних почуттів є пріоритетним і його реалізації сприятиме народознавчий зміст освітнього процесу [3].

Так, В. Сухомлинський уважав: «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова» [4].

Народ і виховання – поняття взаємопов'язані, вони не існують одне без одного. Адже так повелося в історії людства, що кожен народ від покоління до покоління передає свій досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Народознавство як наука про життя,